

А. О. Рубан

orcid.org/0000-0002-8997-9619

кандидат філософських наук,

доцент кафедри політології

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлена питанням становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні, що нині набуває науково-теоретичного та суспільно-практичного значення. Активізація громадянського суспільства та формування правової держави є потребою становлення державності. Значення громадянського суспільства в системних перетвореннях сприяє підвищенню наукового та практичного інтересу до питання співвідношення ідеї, поняття, концепту громадянського суспільства. Вивчення особливостей взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства являє собою один із найсучасніших напрямів соціально-політичної галузі досліджень, об'єктом якого є держава, громадянське суспільство, а також моделі та відповідні механізми і процедури їх взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перспективи класичного громадянського суспільства, його можливі вектори трансформації та розвитку під впливом глобалізації проаналізовано у роботах С. Гінера (Гінер, 1995), К. Гелбрейта (Гелбрейт, 1979), Р. Далтона, М. Кухлера (Далтон, Кухлер, 1990), та ін.

Взаємовідносини держави та громадянського суспільства, а також питання ослаблення ролі держави під впливом глобалізації та наслідки цього процесу для громадянського суспільства розглянуті у дослідженнях Е. Гоулднера (Гоулднер, 1980), Р. Кокса (Кокс, 1997), К. Шмітта (Шмітт, 1985), та ін.

В Україні ця дискусія одержала новий стимул у зв'язку з проблемами зміцнення української державності й підвищення ролі правового регулювання, формування нового стилю відносин влади і суспільства. Такі дослідники як Р. Балабан (Балабан, 2004), В. Бебик, В. Бортніков, Л. Кудряченко (Бебик, Бортніков, Кудряченко, 2007), В. Безродная (Безродная, 2003), І. Динник (Динник, 2017), І. Жидан, С. Кисельов, О. Кисельова, С. Рябов (Жидан, Кисельов, Кисельова, Рябов, 2004), Т. Краснопольська (Краснопольська, 2015), С. Сидоренко (Сидоренко, 2015), Н. Тюхненко, Н. Задорожня, О. Задорожня (Тюхненко, Задорожня, Задорожня, 2015), у своїх працях приділяють значну увагу питанням формування й розвитку громадянського суспільства. Поняття «громадянське суспільство» українською політичною наукою розглядається в декількох аспектах, наприклад, як сфера свободи індивідів, вільна від примусового обмеження державою, або як суспільна організація, що захищає права людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нині існує необхідність проаналізувати з точки зору сучасних підходів та знань, накопичених соціально-політичними науками, структуру та динаміку розвитку сучасного громадянського суспільства та отримати можливість пізнати, наскільки універсальний характер має даний концепт і які глобальні обмеження приховано впливають на дії соціальних акторів, що безпосередньо відбиваються на громадянському суспільстві і змінюють його за умов глобалізації.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні підходи до вивчення сутності громадянського суспільства в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній та вітчизняній літературі даються різні визначення громадянського суспільства. Так, британський вчений, директор Центру вивчення демократії Дж. Кін визначає громадянське суспільство так: «Громадянське суспільство – це категорія, що одночасно описує складний і динамічний ансамбль захищених законом старих і нових соціальних інститутів та окремих осіб, які виступають з альтернативними

громадянськими ініціативами, яким властива тенденція до ненасилля, самоорганізації та саморефлексивності, які знаходяться в постійних тертях один з одним та інститутами державної влади; останні ж охороняють, обмежують і уможлиблюють їхню діяльність; та категорія, що передбачає соціальний проект розвитку майбутнього (Кин, 2001, с. 148)».

Найпоширенішим є сприйняття громадянського суспільства через аналіз громадських організацій та рухів. Громадянське суспільство – це певна сукупність суспільних комунікацій і соціальних відносин, інститутів і цінностей, основними суб'єктами якого є: громадяни та громадянські (неполітичні та недержавні) організації, що володіють громадянськими правами: асоціації, об'єднання, громадські рухи та громадські інститути.

Громадянське суспільство – суспільство, що складається з неофіційних структур у вигляді різноманітних політичних партій, організацій, рухів, комітетів, асоціацій, асамблей, товариств тощо, які діють у правовому та нормативному полі та мають значний вплив на суспільство.

Усі наведені визначення не суперечать одне одному, а свідчать про те, що громадянське суспільство є складним, багатограним і багатофакторним явищем. Громадянське суспільство визначається наступним чином. По-перше, громадянське суспільство складається із соціальних груп, до яких люди добровільно приєднуються за суспільним договором. По-друге, ці соціальні групи діють у публічній сфері та відповідають таким вимогам: їхня діяльність має бути відкритою для певної форми зовнішнього контролю, який може визначити ступінь дотримання ними чинного законодавства; результати діяльності мають бути доступними для широкого обговорення та аналізу. Іншими словами, суспільство є прозорим і підзвітним суспільству. По-третє, характеристиками соціальних груп, що належать до цього «прозорого та підзвітного суспільства», є: толерантність до інших подібних груп, готовність співпрацювати чи конкурувати з ними за встановленими правилами; горизонтальні структури взаємодії; форми демократичного правління. Це дозволяє виключити з нього таємні організації, антидемократичні, нетолерантні ієрархічні структури, організації, які переслідуються законом. Четверта риса, яку необхідно підкреслити в ефективному описі громадянського суспільства, це його правовий статус по відношенню до держави (уряду). Добре розвинуте «класичне» громадянське суспільство можливе лише за умови його прозорості та функціонування в рамках захищеного законом соціального простору.

Концептуальний розвиток концепції громадянського суспільства має два напрями: 1) ототожнення громадянського суспільства з державою, права і свободи особи гарантуються юридично і політично; 2) виділення його як сфери позадержавних суспільних відносин. У другому напрямі існують два погляди на співвідношення «політики» і «суспільства» в інституційній системі громадянського суспільства. Перший пояснює громадянське суспільство як неполітичну, недержавну сферу міжособистісних стосунків. Представники другого підходу визнають, що громадянське суспільство є політичним феноменом. Громадянське суспільство як система суспільних відносин та інститутів має такі властивості: носить позадержавний характер, гарантує людині реалізацію її прав, висловлює різноманітні інтереси вільних членів суспільства.

Як зазначає Т. Краснопольська, «громадянське суспільство являє собою суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені політичні та правові відносини, взаємодіє з нею заради спільного блага; це суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага (Краснопольська, 2015, с. 22)».

Функції громадянського суспільства включають: обмеження влади чиновників, включаючи контроль і боротьбу зі злочинністю тих, хто має владу; контроль за дотриманням прав людини та зміцнення законності та порядку; спостереження за виборами, забезпечення вищого рівня демократії та підвищення довіри до демократичних процесів; правова освіта, роз'яснення прав та обов'язків, створення загальної атмосфери порозуміння та громадянської участі в житті країни, участь різних соціальних груп і рухів у політичному процесі, підвищення їх активності у захисті суспільних інтересів; вироблення альтернативних способів підвищення рівня суспільного добробуту; забезпечення гласності та плюралізму шляхом інформування громадськості про послідовність в проведенні економічних і політичних реформ.

Т. Краснополська, доповнює цей перелік такими функціями, як: «самоорганізація і самоврядування у широкому різноманітті приватних інтересів, інтеграція суспільства через систему горизонтальних зв'язків і каналів інформації, створення базових форм міжособистісної солідарності, стимулювання правової нормотворчості тощо. Також звертає увагу на крайнощі та викривлення плюралізму («Замінники» громадянського суспільства) – від монополізації влади до «тотального лобювання (Краснополська, 2015, с. 24)».

Як зауважує Т. Блащук, «тенденція до глобалізації окремих інституцій громадянського суспільства теоретично могло б призвести до появи глобального громадянського суспільства. Таке суспільство повинно було б діяти в межах норм міжнародного права». Дослідниця зазначає, що «процес глобалізації має свою протилежність – процеси диференціації економіко-політичних спільнот, полікультурність, поліментальність, що є об'єктивним явищем. Це стосується і громадянського суспільства. Однією зі сторін глобалізаційного процесу є намагання з допомогою різних соціальних нововведень збільшити контроль за життям людини, надати можливість державним і наддержавним органам мати доступ не тільки до публічного, але й до приватного життя члена суспільства (Блащук, 2011, с. 2)».

У контексті загальних понять з терміном «громадянське суспільство» також вживаються такі терміни, як «демократія», «верховенство права» та «економічна свобода». Тому більшість дослідників вважає, що такий суспільний лад встановлюється за допомогою громадянського суспільства, створюючи найсприятливіші умови для розвитку людської особистості та соціальної організації.

Становлення громадянського суспільства безпосередньо пов'язане зі становленням правової держави, яка є результатом розвитку та вдосконалення громадянського суспільства. Таким чином, еволюцію соціальних інститутів часто можна позначити у вигляді лінійної схеми «суспільство – держава – громадянське суспільство – правова держава». Ця програма яскраво свідчить про те, що становлення правової держави є досить тривалим процесом в історії людства.

Процес глобалізації спричинив фундаментальні якісні зміни в усіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній, духовній, що потребує глибокого соціально-філософського осмислення та аналізу сучасних уявлень про трансформацію світового суспільства.

Останнім часом широко обговорюється поява «світового», «глобального» чи «транснаціонального громадянського суспільства», що пов'язано із взаємопов'язаними процесами посилення ролі міжнародних організацій, глобалізації та входження недержавних акторів. Світова сцена виступає як автономний учасник світового політичного процесу. В умовах глобалізації держава як головний інституційний компонент втрачає частину своїх традиційних функцій, розмивається як важлива частина політичного, економічного та соціального простору з національними кордонами. Традиційна дихотомія держави та громадянського суспільства перестала бути національною.

Транснаціональні підприємства, що стають моделлю цього світу, вириваються з-під колишніх форм контролю з боку держави, а громадянське суспільство у цих умовах витісняється децентралізованим світовим співтовариством. Деякі західні вчені заговорили про формування постгромадянського суспільства.

Наростання ідеологічного та ціннісного конфлікту між свідомістю транснаціональних акторів і національною самосвідомістю окремих громадян певної країни є ще однією загрозою національно-демократичним інститутам з боку глобалізації. Сьогодні відбувається трансформація особистості в глобального споживача. Індивід перетворюється з активного суб'єкта на пасивного учасника суспільно-політичного життя, замикаючись у приватній сфері.

В. Бебик зазначає, «що глобальне громадянське суспільство складає систему суспільних інститутів і відносин, які не залежать від структур глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних), що лише формуються, та водночас вони мають створити умови для самореалізації і всього людства, і окремих націй, і соціальних груп та індивідів. Таке розуміння формальних і неформальних структур дає підстави говорити про такий специфічний об'єкт дослідження політології, як глобальне громадянське суспільство (Бебик, 2006, с. 141)».

Як зазначає О. Дем'яненко «громадянське суспільство сьогодні визначається різноманітною і широкою екосистемою окремих осіб та організацій. Інформаційно-комунікаційні технології відкривають простір влади, впливу і зв'язків з новими конфігураціями акторів, що призвело до значного зростання активності онлайн-громадянського суспільства і створення мереж, що створюються повз географічні, соціальні та фізичні розбіжності. Ці мережі дозволяють більшій кількості людей об'єднуватися і спільно реагувати на соціальні виклики (Дем'яненко, 2016, с. 138)».

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Перехід до громадянського суспільства є досить складним і тривалим цивілізованим процесом. Глобалізація не обмежується змінами в інституційній сфері. Істотно вона змінює основи колишніх форм політичної культури та національної ментальності. Внаслідок глобальних процесів зростає глобальна взаємозалежність, переплетення глобального та локального. Це створює складні умови для існування та розвитку громадянського суспільства.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі можуть бути направлені на подальше осмислення та дослідження факторів, що визначають силу політичного впливу громадянського суспільства в умовах глобалізації.

Література

- Балабан Р. У пошуках громадянського суспільства. *Наукові записки*. Київ: ІПіЕНД, 2004. Вип. 25. С. 413–420.
2. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 140–147. URL. <https://ipien.gov.ua>.
3. Бебик В., Бортніков В., Кудряченко А. та ін. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії : кол. монографія. Київ : НІСД, 2007. С. 228–247.
4. Безродная В. Особенности формирования гражданского общества в процессе политической модернизации Украины : дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Одесская национальная академия связи им. А. С. Попова. Одесса, 2003. 189 с.
5. Блашук Т. Вплив глобалізації на розвиток інститутів громадянського суспільства. *Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (8 квітня 2011р., м. Донецьк, Україна). Донецьк, Сучасний друк, 2011. С. 42–43. URL. <https://eprints.oa.edu.ua/897/1/vplyv.pdf>.
6. Дем'яненко О. Роль громадянського суспільства у контексті глобалізаційних процесів. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2016. Вип. 3/4 (31-32). С. 136–142. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/140500/137583>.
7. Динник І. Громадянське суспільство як структурна складова взаємовідносин держави та суспільства в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 107–110.
- Жидан І., Кисельов С, Кисельова О., Рябов С. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні. Київ, 2004. 218 с.
- Кин Дж. Демократия и гражданское общество. Москва, 2001. 351 с.
- Краснопольська Т. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави : навч. метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2015. 104 с.
- Сидоренко С. Формування глобального громадянського суспільства в умовах глобалізації. *Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі* : Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року: [матеріали доповідей та виступів]. Житомир, 2015. С. 171–172.
- Тюхтенко Н., Задорожня Н., Задорожня О. Еволюція громадянського суспільства та його роль у досягненні соціально-економічного успіху в умовах глобалізації. *Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 14 квітня 2015 р.). Київ. АВД Плюс, 2015. С. 279–292.
- Cox R. Democracy in Hard Times: Economic Globalization and the Limits to Liberal Democracy. The Transformation of Democracy? Cambridge: Polity Press in Association with the Open University. 1997.
- Dalton R.J., Kuechler M., eds. Challenging the Political Order. Oxford University Press, New York, 1990. 135 p.
- Galbraith K. The New Industrial State, Penguin, London, 1979.
- Giner S. Civil Society and its Future. Civil Society: Theory, History, Comparison. Cambridge, MA: Polity Press, 1995.
- Gouldner A. W. Civil Society in Capitalism and Socialism. The Two Marxism: Contradictions and Anomalies in the Development of Theory. Macmillan. L., 1980. 120 p.
- Schmitt K. The crisis of Parliamentary Democracy. Cambridge : MIT Press, 1985. 424 p.

References

- Balaban R. (2004) U poshukakh hromadianskoho suspilstva [In search of civil society]. Naukovi zapysky Zbirnyk. Kyiv : IPIEND, 2004. Vyp. 25. S. 413 – 420. [in Ukrainian]
- Bebyk V. (2006) Hlobalne hromadianske suspilstvo: teoriia, metodolohiia, menedzhment [Global civil society: theory, methodology, management]. Politychnyi menedzhment. 2006. № 2. S. 140–147. URL: <https://ipiend.gov.ua/> [in Ukrainian]
- Bebyk V., Bortnikov V., Kudriachenko A. ta in. (2007) Politychna systema i hromadianske suspilstvo: yevropeiski i ukraïnski realii [Political system and civil society: European and Ukrainian realities] : kol. monohrafiia. Kyiv : NISD, 2007. S. 228–247. [in Ukrainian]
- Bezrodnaia V. (2003) Osobennosty formyrovanyia hrazhdanskoho obshchestva v protsesse polytycheskoi modernyzatsyy Ukraïny [Peculiarities of the formation of civil society in the process of political modernization of Ukraine]: dys. ... kand. polyt. nauk: 23.00.02 / Odessaïa natsyonalnaïa akademiia sviazï ym. A. S. Popova. Odessa, 2003. 189 s. [in Ukrainian]
- Blashchuk T. (2011) Vplyv hlobalizatsii na rozvytok instytutiv hromadianskoho suspilstva [Impact of globalization on the development of civil society institutions]. Mizhnarodni ta natsionalni mekhanizmy zakhystu prav liudyny: vyklyky sohodennia : Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (8 kvitnia 2011 r., m. Donetsk, Ukraïna). Donetsk, Suchasnyi druk, 2011. S. 42–43. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/897/1/vplyv.pdf> [in Ukrainian]
- Demianenko O. (2016) Rol hromadianskoho suspilstva u konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv [The role of civil society in the context of globalization processes]. Visnyk NTUU «KPI». 2016. Vyp. 3/4 (31-32). S. 136–142. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/140500/137583> [in Ukrainian]
- Dynnyk I. (2017) Hromadianske suspilstvo yak strukturna skladova vzaiemovidnosyn derzhavy ta suspilstva v umovakh hlobalizatsii [Civil society as a structural component of relations between the state and society in the conditions of globalization]. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2017. № 19. S. 107–110. [in Ukrainian]
- Zhydan I., Kyselov S, Kyselova O., Riabov S. (2004) Politychna kultura ta problemy hromadianskoi osvity v Ukraïni [Political culture and problems of civic education in Ukraine]. Kyiv, 2004. 218 s. [in Ukrainian]
- Kyn Dzh. (2001) Demokratyia y hrazhdanskoe obshchestvo [Democracy and civil society]. Moscow, 2001. 351 s. [in Russian]
- Krasnopolska T. (2015) Vzaiemodiia hromadianskoho suspilstva ta pravovoi derzhavy : navch. metod. posibnyk [Interaction of civil society and the rule of law: education. method. manual]. Odesa : Feniks, 2015. 104 s. [in Ukrainian]
- Sydorenko S. (2015) Formuvannia hlobalnogo hromadianskoho suspilstva v umovakh hlobalizatsii [The formation of a global civil society in the conditions of globalization]. Filosofiia, relihiia ta kultura u hlobalizovanomu sviti: Vseukraïnska naukovo-teoretychna konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu, 23 lystopada 2015 roku: [materialy dopovidei ta vystupiv]. Zhytomyr, 2015. S. 171-172. [in Ukrainian]
- Tiukhtenko N., Zadorozhnia N., Zadorozhnia O. (2015) Evoliutsiia hromadianskoho suspilstva ta yoho rol u dosiahnenni sotsialno-ekonomichnoho uspikhu v umovakh hlobalizatsii [The evolution of civil society and its role in achieving socio-economic success in the conditions of globalization]. Hromadianske suspilstvo i formuvannia novoi paradyhmy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii: tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kherson, 14 kvitnia 2015 r.). Kyiv. AVD Plius, 2015. S. 279-292. [in Ukrainian]
- Cox R. (1997) Democracy in Hard Times: Economic Globalization and the Limits to Liberal Democracy. The Transformation of Democracy? Cambridge: Polity Press in Association with the Open University. 1997. [in English]
- Dalton R., Kuechler M., eds. (1990) Challenging the Political Order. Oxford University Press, New York, 1990. 135 p. [in English]
- Galbraith K. (1979) The New Industrial State, Penguin, London, 1979. 208 p. [in English]
- Giner S. (1995) Civil Society and its Future. Civil Society: Theory, History, Comparison. Cambridge, MA: Polity Press, 1995. 138 p. [in English]
- Gouldner A. (1980) Civil Society in Capitalism and Socialism. The Two Marxisms: Contradictions and Anomalies in the Development of Theory. Macmillan. L., 1980. 120 p. [in English]
- Schmitt K. (1985) The crisis of Parliamentary Democracy. Cambridge: MIT Press, 1985. 424 p. [in English]

Анотація

Рубан А. О. Вплив процесів глобалізації на розвиток громадянського суспільства. – Стаття.

У статті автор аналізує деякі аспекти формування громадянського суспільства та його сучасний стан, що дозволяє розкрити не лише етапи розвитку теорії громадянського суспільства та характерні для нього ідеї та погляди, а й простежити тенденцію сучасного пізнання даного феномену, що виражається у відсутності єдиного трактування поняття «громадянське суспільство». Зазначено, що громадянське суспільство є складним, багатогранним і багатofакторним феноменом.

Зауважується, що у загальному понятійному контексті поряд з терміном «громадянське суспільство» вживаються поняття «демократія», «правова держава», «економічна свобода» тощо. Тим самим більшість дослідників виходять з того, що за допомогою громадянського суспільства створюється такий соціальний порядок, який створює найбільш сприятливі умови для розвитку людської особистості та суспільних організацій. Зазначається, що неодмінною умовою успішного функціонування громадянського суспільства є правова держава, яка забезпечує верховенство законів і гарантує забезпечення права і свободи людини і громадянина.

Нині широко обговорюється поява «світового», «глобального» та «транснаціонального громадянського суспільства», це пов'язано з такими взаємопереплетеними процесами, як посилення ролі міжнародних організацій, глобалізація та вихід недержавних акторів на світову арену як автономних учасників світових політичних процесів. В умовах глобалізації держава як основний системоутворюючий елемент втрачає частину своїх традиційних функцій, так як суттєво розмивається значна частина політичного, економічного та соціального простору, з національними кордонами. Традиційна дихотомія держави та громадянського суспільства перестає бути загальнонаціональною.

Визначено, що глобалізація не вичерпується трансформацією інституційної сфери. Істотно вона змінює основи колишніх форм політичної культури та національної ментальності. У результаті глобальних процесів посилюється світова взаємозалежність, глобальне переплітається із локальним. Це створює складний контекст для існування та розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: розвиток громадянського суспільства, трансформаційні процеси, процеси глобалізації, дискурс громадянського суспільства, сутність громадянського суспільства.

Summary

Ruban A. O. Effects of globalization processes on the development of civil society. – Article.

In this article, the author analyses certain aspects in formation of civil society and its current state, which allows not only to reveal the stages in development of theory of civil society, as well as ideas and views inherent to it, but also to follow the tendency in modern cognition of this phenomenon, which is expressed in the lack of a unified interpretation of the term «civil society». It is noted that civil society is a complicated, multifaceted and multifactorial phenomenon.

The author points out that in the general context, such notions as «democracy», «rule-of-law state», «economic freedom» etc. are used along with the term «civil society». Therefore, most researchers assume that civil society helps to establish a social order that creates most favorable conditions for development of human personality and social organizations. It is emphasized that an obligatory condition for successful existence of a civil society is a rule-of-law state that ensures supremacy of law and guarantees protection of human and civil rights and freedoms.

These days, the emergence of a «worldwide», «global» and «transnational civil society» is a topic for extensive discussion, and it is related to such mutually interwoven processes as the increasing role of international organizations, globalization, and emergence of non-governmental actors on the global stage as autonomous participants of global political processes. In the context of globalization, the state as the main system-building element loses a part of its traditional functions, since a considerable share of political, economic and social space with national borders becomes greatly diffused. The traditional dichotomy of the state and the civil society ceases to be nationwide.

The author also observes that globalization is not limited to transformations in the institutional field. It also causes deep changes in the previously existing forms of political culture and national mentality. As a result of global processes, the interdependence across the globe is growing, and the global is becoming interwoven with the local. It creates a complicated context for existence and development of the civil society.

Key words: development of civil society, transformation processes, globalization processes, civil society discourse, essence of civil society.